Ewa Gabryelak

Obszary nierówności w zakresie edukacji i próby ich niwelowania przy wykorzystaniu funduszy unijnych na przykładzie województwa łódzkiego

Wstęp

System szkolnictwa jest zdaniem niektórych badaczy mało skutecznym narzędziem wyrównywania nierówności społecznych. Zbigniew Kwieciński (2011) uważa, że szkoła jest instrumentem utrwalania różnic w poziomie osiągnięć szkolnych dzieci, różnic będących pochodną warunków domu rodzinnego. Badania Jamesa Colemena (1966), jak i późniejsze analizy Christophera Jencksa (1972; 1993) dowodzą, że najbardziej znaczącym czynnikiem wyjaśniającym zróżnicowanie osiągnięć szkolnych są czynniki rodzinne. Krytycy tych ustaleń (por. Ansalone 2001; 2006) zwracali głównie uwagę na ich ideologiczne i polityczne implikacje. Ansalone stwierdza, że jeżeli tak mało zależy od jakości szkoły, to nie warto alokować publicznych środków w poprawę edukacji celem niwelowania nierówności społecznych w tym obszarze. Różnice w poziomie osiągnięć szkolnych uwiadamniają się stosunkowo wcześnie, w ramach diagnozy dojrzałości i gotowości szkolnej, której poddawane są dzieci pięcioletnie. Dojrzałość szkolna dzieci jest określeniem stanu rozwoju dziecka, które staje przed nowymi wyzwaniami i ma sprostać nowym wymaganiom otoczenia. Dojrzałość, określana także mianem gotowości szkolnej, jest połączeniem dwóch procesów rozwojowych – dojrzewania i uczenia się⁴.

⁴ Ocenę tej gotowości wyznacza katalog cech związanych m.in. ze stopniem rozwoju emocjonalnego, poznawczego, motorycznego oraz z umiejętnościami społecznymi, który jest powiązany z możliwościami sprostania wymaganiom szkolnym.

Zwracając uwagę na zależność pomiędzy sukcesem szkolnym lub jego brakiem a pochodzeniem społecznym dzieci Pierre Bourdieu i Basil Bernstein podkreślają, że zjawisko to jest spowodowane różnicami w kodach, którymi posługują się dzieci. W rodzinach nieuprzywilejowanych (kod ograniczony) komunikacja przebiega w sposób prosty, przy użyciu języka potocznego. Dzieci z rodzin o wyższym statusie społecznym na co dzień posługują się językiem bardziej uporządkowanym, używając logicznej argumentacji, bogatego słownictwa. Szkoła preferuje ten drugi sposób komunikacji. Dlatego też dzieci z rodzin o niższym statusie społecznym często nie rozumieją języka, którym porozumiewa się z nimi nauczyciel. Według socjologów edukacji jest to powód niepowodzeń szkolnych tych dzieci. Taki stan rzeczy utrwała i reprodukuje istniejące w tych środowiskach przekonania o dziedziczności statusu, co z kolei powoduje zaniechanie dalszego kształcenia i brak wiary we własne możliwości. Podsumowując, Bernstein mówi o utrwalaniu nierówności przez system szkolny, natomiast Bourdieu wprowadza pojęcie „habitusu klasowego”, z którego dziecko musiałoby wyjść po to, aby zmienić sposób postrzegania obiektywnej rzeczywistości i uwierzyć w możliwość rozwoju. Jest to jednak niemożliwe, gdy uwzględnimy rolę szkoły jako instytucji utrwalającej istniejący stan rzeczy. Działanie takie przyczynia się do dalszego utrwalania stratyfikacji społecznej poprzez stwarzanie nierównych szans edukacyjnych. Ważne jest zatem, aby – szczególnie w środowisku wiejskim – były prowadzone przez szkołę działania mające na celu wyrównanie dysproporcji. Realizacja zajęć wyrównawczych i wsparcia, w tym także doradztwa zawodowego, pozwala na zmianę sytuacji edukacyjnej dzieci wiejskich. Działania takie, finansowane ze środków unijnych, pozwalają na przeciwstawienie się tym tendencjom.

Wspomniane powyżej czynniki, mające wpływ na szanse edukacyjne dzieci i młodzieży, są szczególnie znaczące na obszarach wiejskich. Społeczeństwo tych obszarów funkcjonuje w gorszych warunkach materialnych, często struktura jego dochodów jest związana ze strukturą wiejskiego rynku pracy (Szafraniec 2002; Gorlach 2003). Znaczący wpływ na deficyty w rozwoju obszarów wiejskich mają sytuacja gospodarcza oraz trudności w dostępie do infrastruktury społecznej, teleinformatycz-

nej, edukacyjnej czy kulturalnej. Czynniki te wywierają także wpływ na wykształcenie oraz aspiracje edukacyjne dzieci i młodzieży wiejskiej. Młodzież wiejska, mimo zbliżonych osiągnięć na wcześniejszych etapach edukacji, często wybiera mniej atrakcyjne formy kształcenia niż młodzież z miast (Kwiecińska-Zdrenka 2004). W *Strategii rozwoju edukacji na obszarach wiejskich na lata 2007–2013* podkreślono, że dysproporcje pomiędzy miastem a wsią są bezpośrednimi barierami dla dalszego rozwoju obszarów wiejskich, wpływają na mniejszą atrakcyjność tych obszarów. Szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty na omawianych terenach wpływa bezpośrednio na gorszy start i mniejsze szanse edukacyjne dzieci mieszkających na wsi, stąd konieczna jest poprawa warunków i możliwości edukacji na obszarach wiejskich.

Obszary nierówności w zakresie edukacji

Na podstawie danych zawartych w rocznych zestawieniach GUS *Oświata i wychowanie*, jak również na podstawie analizy literatury (m.in. Szafraniec 2011; Niezgoda 2011; Mendel 2005) można wyróżnić następujące obszary nierówności:

- a) niewielka dostępność edukacji na poziomie przedszkolnym,
- b) mniejsza dostępność zajęć dodatkowych i wyrównawczych,
- c) ograniczona oferta edukacyjna szkolnictwa ponadgimnazjalnego czy ustawicznego,
- d) ograniczenie dostępu do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i edukacyjnego dla najmłodszych dzieci,
- e) poziom kwalifikacji nauczycieli,
- f) gorsza infrastruktura edukacyjna na obszarach wiejskich.

Każdy z wymienionych obszarów zostanie scharakteryzowany na podstawie danych statystycznych z ostatnich lat szkolnych dla całego kraju oraz dla województwa łódzkiego, uwzględniając dychotomię miasto – wieś⁵. Przyjęte na potrzeby analizy obszary nierówności w zakre-

⁵ Dla obszaru a) *niewielka dostępność edukacji na poziomie przedszkolnym* i e) *poziom kwalifikacji nauczycieli* analizie poddano dane za okres siedmiu lat szkolnych, od roku 2006 do 2013, dla obszarów b) *mniejsza dostępność zajęć dodatkowych*

sie edukacji są związane także z dostępnymi funduszami zewnętrznymi, dzięki którym możliwe jest wdrażanie nowych rozwiązań lub usprawnień wpływających na niwelowanie wspomnianych dysproporcji.

Szanse edukacyjne najmłodszych dzieci

Edukacja przedszkolna realizowana jest w różnego rodzaju placówkach: przedszkolach, oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych oraz w ramach zespołów szkół, ale także w ramach innych form wychowania przedszkolnego, prowadzonych zarówno przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje społeczne, jak i osoby fizyczne na terenie całego kraju⁶. Istnieją zdecydowane różnice w liczbie i rodzaju placówek wychowania przedszkolnego w miastach i na obszarach wiejskich. Na terenach wiejskich obserwuje się znacznie liczniejsze niż w miastach inne formy wychowania przedszkolnego, np. prowadzone przez osoby fizyczne czy stowarzyszenia. Są to głów-

i wyrównawczych, c) ograniczona oferta edukacyjna szkolnictwa ponadgimnazjalnego czy ustawicznego, d) ograniczenie dostępu do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i edukacyjnego dla najmłodszych dzieci i f) gorsza infrastruktura edukacyjna na obszarach wiejskich przeanalizowano dane z sześciu lat szkolnych – od 2006 do 2012 r. na podstawie rocznych opracowań GUS „Oświata i Wychowanie”.

⁶ W prawie polskim na mocy obowiązujących przepisów możliwe są trzy formy edukacji przedszkolnej – jako placówki publicznej, niepublicznej bądź innej formy wychowania przedszkolnego. Ustawa z dn. 7 września 1991 r. o systemie oświaty (DzU z 2004 r., nr 256, poz. 2572 z późniejszymi zmianami) w art. 140 umożliwia prowadzenie placówki przedszkolnej samorządom gminnym oraz innym osobom prawnym i osobom fizycznym. Muszą one spełnić określone w ustawie warunki: zapewnić wykwalifikowaną kadrę, realizować podstawę programową wychowania przedszkolnego zatwierdzoną przez MEN, a także zapewnić warunki lokalowe określone odrębnymi przepisami. W znowelizowanej dn. 7 września 2007 r. ustawie o systemie oświaty (DzU z 2007 r., nr 181, poz. 1292) wprowadza się możliwość prowadzenia innych form wychowania przedszkolnego – zespołów i punktów. Możliwe jest także, zgodnie z art. 62.1 powołanie przez organ prowadzący zespół szkolno-przedszkolny składającego się z przedszkola i szkoły podstawowej, przedszkola i gimnazjum lub przedszkola, szkoły podstawowej i gimnazjum. Konieczna jest jednakże pozytywna opinia w sprawie powołania zespołu wydana przez kuratora oświaty.

nie placówki niepubliczne, które stanowią znacznie mniejsze obciążenie dla budżetu gminy. Na obszarach wiejskich jest ponaddwukrotnie mniej przedszkoli w porównaniu z liczbą tych placówek w miastach, w ostatnich latach ta dysproporcja jeszcze zwiększa się. Prowadzenie przez gminę przedszkola publicznego jest związane z licznymi normami zatrudnienia, specyficznymi warunkami technicznymi czy sanitarnymi. Placówki te wymagają znacznych nakładów finansowych bez dodatkowego finansowania z budżetu państwa. Gminy wiejskie rzadko decydują się na prowadzenie publicznego przedszkola, gdyż związane jest to z istotnym obciążeniem ich budżetu. Możliwe są jednak inne formy realizacji tego zadania, jak chociażby przedszkola niepubliczne, które w myśl ustawy o systemie oświaty założyć może osoba prawna lub fizyczna, spełniająca wymogi określone przepisami prawa. Takie rozwiązanie pozwala na oszczędność w budżecie gminy, gdyż ustawa przewiduje na każde dziecko uczęszczające do niepublicznej placówki znajdującej się na terenie gminy dotację na poziomie 75% kosztów utrzymania dziecka w przedszkolu publicznym. Wartość dotacji jest więc różna w zależności od gminy i różni się w poszczególnych województwach. Na obszarach wiejskich znacznie częściej niż w miastach funkcjonują oddziały przedszkolne, jest ich na wsiach ponadtrzykrotnie więcej. Największe dysproporcje występują w przypadku liczby zespołów wychowania przedszkolnego i innych form, takich jak punkty przedszkolne. Ich liczba w ostatnich latach znacznie wzrosła, jednakże na obszarach wiejskich w roku szkolnym 2009/2010 było ich prawie czterokrotnie więcej niż w miastach. Podobna tendencja utrzymywała się także w latach szkolnych 2010/2011 i 2011/2012. W ostatnim z analizowanych lat placówek tego typu było ponad dwa razy więcej na wsiach niż w miastach.

W województwie łódzkim różnice opisane powyżej są jeszcze bardziej widoczne. W ciągu ostatnich czterech lat szkolnych wszystkie zespoły wychowania przedszkolnego w województwie były zlokalizowane na obszarach wiejskich. Na obszarach wiejskich było także prawie cztery razy więcej niż w miastach oddziałów przedszkolnych prowadzonych w szkołach i dwa do trzech razy więcej punktów wychowania przedszkolnego. W miastach jest natomiast dwa i pół razy więcej przedszkoli niż

Tabela 1

Placówki wychowania przedszkolnego w miastach i na obszarach wiejskich
według rodzaju placówki

Rodzaj placówki		2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013
Przedszkola	ogółem w skali kraju	7 811	7 844	8 038	8 441	8 808	9 351	9 823
	w miastach w skali kraju	5 232	5 246	5 359	5 609	5 907	6 293	6 610
	na wsiach w skali kraju	2 579	2 598	2 679	2 832	2 901	3 058	3 213
	ogółem dla województwa łódzkiego	489	495	508	531	549	566	591
	w miastach województwa łódzkiego	350	352	360	373	388	407	427
	na wsiach województwa łódzkiego	139	143	148	158	161	159	164
Zespoły wychowania przedszkolnego*	ogółem w skali kraju	x	x	83	112	113	106	102
	w miastach w skali kraju	x	x	9	8	15	14	14
	na wsiach w skali kraju	x	x	74	104	98	92	88
	ogółem dla województwa łódzkiego	x	x	6	14	16	10	8
	w miastach województwa łódzkiego	x	x	1	0	0	0	0
	na wsiach województwa łódzkiego	x	x	5	14	16	10	8
Punkty przedszkolne**	ogółem w skali kraju	x	x	126	707	1 121	1 405	1 623
	w miastach w skali kraju	x	x	32	161	342	514	626
	na wsiach w skali kraju	x	x	94	546	779	891	997
	ogółem dla województwa łódzkiego	x	x	6	41	45	58	77
	w miastach województwa łódzkiego	x	x	2	8	11	19	24
	na wsiach województwa łódzkiego	x	x	4	33	34	39	53

Rodzaj placówki		2006 /2007	2007 /2008	2008 /2009	2009 /2010	2010 /2011	2011 /2012	2012 /2013
Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych	ogółem w skali kraju	9 518	9 058	9 033	9 033	9 048	9 044	8 961
	w miastach w skali kraju	1 817	1 822	1 951	2 103	2 142	2 210	2 305
	na wsiach w skali kraju	7 701	7 236	7 082	6 930	6 906	6 834	6 656
	ogółem dla województwa łódzkiego	565	531	531	559	562	570	557
	w miastach województwa łódzkiego	93	94	98	127	132	142	143
	na wsiach województwa łódzkiego	472	437	433	432	430	428	414

Uwaga: * dane dostępne od roku szkolnego 2008/2009 w związku z wprowadzoną nowelizacją Ustawy o systemie oświaty z dn. 7 września 2007 r. (DzU z 2007 r., nr 181, poz. 1292), ** tamże.

Źródło: opracowanie własne.

na obszarach wiejskich. Jest to stały trend obserwowany na przestrzeni ostatnich czterech lat szkolnych. W roku szkolnym 2012/2013 wzrosła liczba placówek wychowania przedszkolnego o 2,8% w skali kraju. Większość przedszkoli zlokalizowana była w miastach, podczas gdy inne formy wychowania przedszkolnego nadal dominowały na obszarach wiejskich.

Systematycznie wzrasta liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną, najliczniejszą grupę stanowią dzieci najstarsze (pięcio- i sześciolatek), dla których przygotowanie do podjęcia edukacji szkolnej jest obowiązkowe. W roku szkolnym 2008/2009 tylko 41,8% pięcioletków z terenów wiejskich było objętych edukacją przedszkolną, podczas gdy w miastach do przedszkoli uczęszczało 81% dzieci pięcioletnich. W kolejnym roku było to odpowiednio 56,5% pięcioletków z obszarów wiejskich i 88,3% z miast. Natomiast w roku 2011/2012 liczba dzieci objętych edukacją przedszkolną na obszarach wiejskich wzrosła do 79,7%, gdy w miastach było to 104% dzieci w tej grupie wiekowej. Odsetek ten (zgodnie z interpretacją GUS) bierze się stąd, że część dzieci wiejskich jest dowożonych przez rodziców i opiekunów do placówek w miastach z uwagi na większą tu dostępność i ofertę edukacyjną. W roku szkolnym 2011/2012 na terenie województwa łódzkiego edukacją przedszkolną objętych było 59,3%

dzieci w wieku przedszkolnym. Wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej wśród dzieci trzy- i czteroletnich w Polsce w roku 2012/2013 osiągnął poziom 59,3% populacji, dla województwa łódzkiego zaś 60,7%. Zmiana ta została spowodowana wprowadzeniem w roku szkolnym 2009/2010 możliwości rozpoczęcia za zgodą rodziców edukacji w szkole podstawowej przez dzieci sześciolatnie. „Uwolnione” w ten sposób miejsca w placówkach wychowania przedszkolnego były dostępne dla dzieci młodszych.

Istotny, z punktu widzenia analizy obszarów nierówności w zakresie edukacji, jest także czas, jaki dzieci spędzają w placówce wychowania przedszkolnego. Jednym z elementów umożliwiających ocenę tego stanu rzeczy jest fakt korzystania z jednego bądź wszystkich posiłków zapewnianych w placówce. Dysproporcja ta jest szczególnie widoczna na obszarach wiejskich. Z pełnego wyżywienia korzysta nieznaczna liczba dzieci, co oznacza, że spędzają one w przedszkolu lub innej formie wychowania przedszkolnego mniej godzin niż ich rówieśnicy z miast. W ramach innych form wychowania przedszkolnego⁷ minimalny dzienny wymiar zajęć wynosi trzy godziny, natomiast minimalny tygodniowy wymiar godzin tych zajęć zależy od wielkości grupy dzieci i wynosi w grupie liczącej od 3 do 12 dzieci – 12 godzin, od 13 do 16 dzieci – 16 godzin, od 17 do 20 dzieci – 20 godzin, a w grupie liczącej od 21 do 25 dzieci – 25 godzin. Dzienny wymiar godzin zajęć wychowania przedszkolnego w punkcie lub zespole powinien być dostosowany do możliwości dzieci oraz potrzeb rodziców. Przedszkole oferuje natomiast zajęcia w ramach podstawy programowej obejmujące pięć godzin dziennie, a ich organizacja zależna jest od potrzeb. W ramach pięciogodzinnego pobytu podopiecznym

⁷ Zasady tworzenia innych form wychowania przedszkolnego określają przepisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31 sierpnia 2010 r. w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (DzU, nr 161, poz. 1080). W 2011 r. zostało ono zmienione rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2011 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie rodzajów innych form wychowania przedszkolnego, warunków tworzenia i organizowania tych form oraz sposobu ich działania (DzU, nr 143, poz. 839).

zapewniany jest zwykle jeden posiłek, a dzieci korzystające z zajęć wykraczających czasowo poza podstawę programową otrzymują pełne wyżywienie, składające się z trzech posiłków. Zespół wychowania przedszkolnego to placówka, w której zajęcia mogą być prowadzone w niektóre tylko dni tygodnia, w grupach liczących od 3 do 25 dzieci. Nie ma tutaj obowiązku zapewnienia wyżywienia dzieciom. Punkt wychowania przedszkolnego realizuje zajęcia we wszystkie dni robocze w tygodniu przez cały rok szkolny, z wyjątkiem przerw ustalonych przez organ prowadzący, którym jest gmina. W punktach przedszkolnych z pełnego wyżywienia korzysta mniej niż jedna czwarta dzieci zarówno w skali kraju, jak i w województwie łódzkim. Znaczne różnice w tym zakresie widoczne są także w oddziałach przedszkolnych prowadzonych na terenie szkół podstawowych. Placówek tego typu jest na obszarach wiejskich znacznie więcej niż w miastach, w związku z czym blisko dwukrotnie więcej dzieci korzysta z jednego posiłku, ale już tylko od 2,5 do 7% z nich korzysta z trzech posiłków dziennie.

Finansowanie edukacji przedszkolnej, która jest zadaniem własnym gminy, to istotna bariera dla wielu samorządów, dlatego też część z nich korzysta z możliwości dodatkowego dofinansowania tych działań ze środków zewnętrznych, głównie z Europejskiego Funduszu Społecznego. Część z gmin zdecydowała się na współpracę w tym zakresie z organizacjami pozarządowymi, mającymi większą elastyczność i doświadczenie w pozyskiwaniu funduszy unijnych. Małe gminy na obszarach wiejskich bardzo rzadko dysponują wystarczającym zapleczem kadrowym i instytucjonalnym do obsługi merytorycznej projektu. Możliwość dofinansowania edukacji przedszkolnej m.in. ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego wzbogaca ofertę zajęć dodatkowych i pozwala na doposażenie przedszkola. Dzięki realizacji oddolnych inicjatyw edukacyjnych, na obszarach wiejskich wzrasta wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej.

Projekty unijne mają określony czas trwania, a po ich zakończeniu część nowo utworzonych przedszkoli nie jest w stanie dalej realizować działań w takim samym zakresie. Ważna jest zatem partnerska współpraca placówki z gminą, tak aby po zakończeniu dodatkowego finansowania przedszkole mogło nadal istnieć.

Dane zgromadzone w Krajowym Systemie Informatycznym⁸ dowodzą, że projekty związane ze wspieraniem rozwoju edukacji przedszkolnej, współfinansowane ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, w województwie łódzkim zostały zrealizowane na terenie 69 gmin. Były to łącznie 122 projekty o wartości dofinansowania w kwocie ogółem 50 050 568,79 zł. W roku 2009 zakończono realizację 23 projektów, w 2010 r. 18 projektów, w roku 2011 45 projektów, w kolejnym roku 33, a w roku 2013 3 projektów. Były to, zgodnie z zapisami Szczegółowego Opisu Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013, projekty

zakładające tworzenie przedszkoli (w tym również uruchamianie innych form wychowania przedszkolnego) w 30% gmin z terenu województwa o najniższym w skali regionu stopniu upowszechnienia edukacji przedszkolnej, wsparcie istniejących przedszkoli (w tym również funkcjonujących innych form wychowania przedszkolnego) w zakresie wygenerowania dodatkowych miejsc przedszkolnych, przyczyniające się do wzrostu całkowitej liczby miejsc w przedszkolach i/lub innych formach wychowania przedszkolnego podlegających pod jeden organ prowadzący i umiejscowionych na terenie danej gminy⁹.

Wśród zgromadzonych w KSI projektów znaczna większość została zrealizowana na terenie 50 gmin wiejskich z powiatów: brzezińskiego, kutnowskiego, łaskiego, łęczyckiego, łowickiego, łódzkiego wschodniego, opoczyńskiego, pączęńskiego, piotrkowskiego, poddębickiego, radomszczańskiego, rawskiego, sieradzkiego, skierniewickiego, tomaszowskiego, wieluńskiego, wieruszowskiego, zduńskowol-

⁸ Krajowy System Informatyczny na lata 2007–2013 jest oparty na sieci Internet oraz gromadzi minimalny zakres danych niezbędnych z punktu widzenia regulacji unijnych oraz doświadczeń okresu programowania 2004–2006 w zakresie monitorowania wykorzystania środków na poziomie krajowym. Zakres funkcjonalny systemu obejmuje m.in. następujące elementy: moduły cyklu życia projektu (np. wnioski o dofinansowanie, wnioski o płatność), wspieranie procesu „monitorowania wdrażania” poprzez wbudowanie w System szeregu standardowych raportów, modułu deklaracji wydatków, rejestru obciążeń na projekcie, kontroli krzyżowych, modułu Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

⁹ *Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013*, Warszawa 2013, s. 283–284.

skiego i zgierskiego. Projekty edukacji przedszkolnej realizowano w 11 gminach miejsko-wiejskich z powiatów: bełchatowskiego, kutnowskiego, łaskiego, opoczyńskiego, radomszczańskiego, sieradzkiego, wieluńskiego i zgierskiego. Projekty współfinansowane z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki realizowano także w 10 gminach miejskich z powiatów brzezińskiego, kutnowskiego, łowickiego, pabianickiego, sieradzkiego, zduńskowolskiego, zgierskiego i miasta Łodzi. 16 projektów realizowano w kilku miejscach jednocześnie bądź były to projekty promujące edukację przedszkolną¹⁰.

Tabela 2

Projekty edukacji przedszkolnej w gminach województwa łódzkiego

Gminy	Liczba projektów	Wartość ogółem	W tym dofinansowanie EFS
Wiejskie	71	29 264 507,82	24 807 056,61
Miejsko-wiejskie	11	3 973 430,36	3 371 836,69
Miejskie	24	17 054 920,44	14 229 065,42
Nie określono	16	9 138 028,04	7 642 610,07

Źródło: opracowanie własne.

Zwiększenie liczby dzieci objętych edukacją przedszkolną, nawet w ramach innych form wychowania przedszkolnego, szczególnie na terenach wiejskich przekłada się na niwelowanie nierówności. Bez edukacji przedszkolnej różnicowanie szans edukacyjnych w zależności od kapitału społecznego w rodzinach i bezpośrednim otoczeniu zaczyna się w wieku trzech–pięciu lat, wzmacnia to mechanizm dziedziczenia statusu społecznego. Co więcej, dzieci gorzej wykształconych rodziców średnio rozpoczynają edukację znacznie później od dzieci z rodzin o wyższym poziomie wykształcenia rodziców. Zatem edukacja przedszkolna przeciwdziała marginalizacji. Zróżnicowanie regionalne

¹⁰ W zestawieniu KSI ujęto 16 projektów bez podania danych w kolumnie gmina, dlatego też nie jest możliwa weryfikacja, na terenie których gmin zrealizowano ww. projekty.

upowszechnienia edukacji przedszkolnej pokazuje, iż regiony o gospodarce silniej uzależnionej od rolnictwa, słabiej zurbanizowane, a tym samym wykazujące słabszy stopień rozwoju społeczno-gospodarczego charakteryzują się znacznie niższym stopniem upowszechnienia edukacji przedszkolnej niż regiony uprzemysłowione i silnie zurbanizowane. Różnice międzyregionalne w zakresie upowszechnienia edukacji przedszkolnej są najbardziej widoczne na obszarach wiejskich, ale dzięki absorpcji funduszy unijnych stan ten ulega sukcesywnej zmianie.

Diagnoza potrzeb edukacyjnych i zajęcia dodatkowe dla uczniów

Kolejnym z obszarów nierówności jest dostępność zajęć dodatkowych, różna w przypadku dzieci i młodzieży z miast w porównaniu z tymi zamieszkującymi tereny wiejskie. Szkoły wiejskie, między innymi z uwagi na ich specyfikę wynikającą z ograniczonego budżetu gminy, nie oferują tylu rodzajów zajęć co szkoły w miastach. Istotną rolę odgrywa tu także status społeczno-ekonomiczny rodziców, którzy mogą sobie pozwolić na sfinansowanie korepetycji czy uczestnictwa w zajęciach dydaktycznych, wyrównawczych bądź artystycznych. Najliczniejszą grupę uczestników zajęć dodatkowych stanowią uczniowie i uczennice uczęszczający na zajęcia przedmiotowe, będące zajęciami dla uczniów zdolnych, rozwijającymi ich pasje, jak i osobnymi, dla uczniów z problemami w nauce, służącymi wyrównaniu deficytów. Zajęcia pozalekcyjne organizowane w szkołach wymagają zaangażowania nauczycieli i dyrekcji, często także dodatkowych środków finansowych. Najczęstszymi formami zajęć dodatkowych są koła wiedzy, techniczne, artystyczne, sportowe oraz krajoznawczo-turystyczne. Zajęcia dodatkowe w szkołach podstawowych są znacznie częstsze niż na poziomie edukacji gimnazjalnej, pełnią bowiem także funkcję zagospodarowania czasu wolnego i są formą opieki nad najmłodszymi uczniami po zajęciach. Zajęcia pozalekcyjne realizowane są również w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych, ich celem jest wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży.

W szkołach podstawowych w roku szkolnym 2008/2009 w różnego rodzaju zajęciach dodatkowych uczestniczyło 1 739 405 dzieci, w tym z obszarów wiejskich 772 907 dzieci, w roku 2011/2012 było to 1 936 329 uczniów i uczennic, w tym z obszarów wiejskich 788 537 osób. Zarówno liczba oferowanych w szkołach zajęć, jak i liczba uczestników z roku na rok rośnie. W roku 2008/2009 w zajęciach w szkołach podstawowych uczestniczyło 75,8% uczniów, a w roku 2011/2012 88,5%. Podobną zmianę można zauważyć także na terenie województwa łódzkiego – w roku 2008/2009 81,3%, a w roku 2011/2012 95,3% uczniów brało udział w takich zajęciach.

Zajęcia dodatkowe i koła zainteresowań w gimnazjach w roku szkolnym 2008/2009 były realizowane dla 973 242 osób, w tym dla 367 303 z obszarów wiejskich wobec ogólnej liczby uczniów gimnazjów – 1 393 692 na terenie kraju, co stanowiło blisko 70% ogółu uczniów. W województwie łódzkim z zajęć dodatkowych w gimnazjach korzystało 59 711 osób, w tym z obszarów wiejskich 21 346, co stanowiło 67,6% ogółu gimnazjalistów z województwa. W trzy lata później z zajęć dodatkowych korzystało 79,6% gimnazjalistów.

Uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych oferowanych w szkole to tylko część działań realizowanych dla poprawy sytuacji edukacyjnej dzieci i młodzieży. Istotny dla ich dalszego rozwoju jest też udział w zajęciach pozwalających na diagnozę deficytów rozwojowych i wspierających ich osiągnięcia. Jednym z ważniejszych problemów współczesnej szkoły jest zagadnienie niepowodzeń szkolnych. W związku z tym szczególne znaczenie przywiązuje się obecnie do działalności korekcyjno-kompensacyjnej. Zajęcia korekcyjno-kompensacyjne organizuje się w szkole ogólnodostępnej dla uczniów, u których stwierdzono specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające uzyskanie osiągnięć, wynikających z podstawy programowej dla danego etapu edukacyjnego. Zajęcia prowadzą nauczyciele mający przygotowanie w zakresie terapii pedagogicznej; liczba uczestników zajęć wynosi od dwóch do pięciu uczniów. Opóźnienia te mogą dotyczyć funkcji poznawczych (takich jak wzrokowa, słuchowa czy orientacja w przestrzeni), ale także emocjonalnych (jak nadpobudliwość bądź zahamowanie psychoruchowe). Sprawność tych funkcji jest konieczna do opanowania techniki

czytania, pisanie oraz liczenie. Dzieci i młodzież mogą korzystać z zajęć umożliwiających diagnozę i rozwiązywanie problemów w nauce różnych przedmiotów. W tym celu w szkołach organizowane są zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze dla uczniów, którzy mają znaczne trudności w uzyskaniu odpowiednich osiągnięć z zakresu określonych zajęć edukacyjnych, wynikających z podstawy programowej dla danego etapu edukacyjnego. Ćwiczenia prowadzone są przez nauczyciela właściwych zajęć edukacyjnych. Liczba uczestników wynosi od czterech do ośmiu uczniów. Kolejną grupę zajęć, ważnych dla rozwoju i wyników w nauce, stanowi wsparcie logopedy. Zajęcia logopedyczne organizuje się w szkole dla uczniów z zaburzeniami mowy powodującymi zakłócenia komunikacji językowej oraz utrudniającymi naukę; zajęcia prowadzi nauczyciele posiadający przygotowanie w zakresie logopedii lub logopedii szkolnej; liczba uczestników wynosi w tym przypadku od dwóch do czterech uczniów. Odrębną grupę stanowią zajęcia socjoterapeutyczne, które organizuje się dla uczniów z dysfunkcjami i zaburzeniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne. Zajęcia socjoterapeutyczne oraz inne zajęcia o charakterze terapeutycznym prowadzi nauczyciele mający przygotowanie w zakresie pracy o charakterze terapeutycznym lub socjoterapii. Liczba uczestników takich zajęć wynosi od trzech do dziesięciu uczniów¹¹. Wszystkie wspomniane zajęcia mają na celu zniesienie barier w dalszym rozwoju dzieci, będących pochodną środowiska rodzinnego dziecka. Bez wspomagania rozwoju dzieci, szczególnie w pierwszym etapie, na poziomie edukacji wczesnoszkolnej, ich dalszy rozwój byłby spowolniony, co z pewnością przekładałoby się na dalsze etapy kształcenia i wyniki w nauce.

Z uwagi na specjalne potrzeby edukacyjne, dzieci w szkołach podstawowych są często objęte zajęciami dodatkowymi, które realizuje się w małych grupach. Dane z ostatnich sześciu lat szkolnych dowodzą, że blisko 40% uczestników zajęć dydaktyczno-wyrównawczych stanowią uczniowie i uczennice z terenów wiejskich. W zajęciach korekcyjno-kompensacyjnych w roku szkolnym 2006/2007 większość stanowili

¹¹ Definicje zajęć dodatkowych na podstawie Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, DzU, 2004 r., nr 256 poz. 2572, z późn. zm.

uczniowie z miast, natomiast w kolejnych latach ich liczba sukcesywnie malała, zwiększało się natomiast uczestnictwo uczniów i uczennic z obszarów wiejskich. W roku szkolnym 2010/2011 stanowili oni już blisko 75% wszystkich uczestniczących w zajęciach korekcyjno-kompensacyjnych. Można postawić tezę, że jest to związane z koniecznością realizacji tego typu zajęć dla uczniów i uczennic z terenów wiejskich, z uwagi na ich większe potrzeby w tym zakresie.

Zajęcia wyrównawcze w gimnazjach mają na celu przede wszystkim diagnozę braków w opanowaniu podstawowych wiadomości z poszczególnych przedmiotów oraz motywowanie uczniów do samodzielnej pracy, a także kształcenie szeregu umiejętności niezbędnych do kontynuowania nauki. Jest to istotne z punktu widzenia dalszych wyników w nauce z uwagi na system oceniania i egzaminowania. Zajęcia dydaktyczno-wyrównawcze mają także podnieść poziom opanowania wiadomości i umiejętności z zakresu wybranych przedmiotów, dostosować metody pracy do indywidualnych możliwości ucznia, utrwalić zdobyte umiejętności i wiedzę, a także zwiększyć szansę na pozytywne zdanie egzaminu gimnazjalnego. Szczególnie w przypadku młodzieży wiejskiej pochodzącej z rodzin o mniejszych możliwościach i niższym statusie, zajęcia wyrównawcze przekładają się na zwiększenie szans na kolejnych etapach kształcenia. W ostatnich trzech latach szkolnych – 2009/2010, 2010/2011 i 2011/2012 – liczba młodzieży z obszarów wiejskich biorących udział w tego rodzaju zajęciach spada jednak i stanowi mniej niż połowę liczby uczestniczących w nich gimnazjalistów w miastach.

Znaczne dysproporcje między młodzieżą z miast i ze wsi są widoczne szczególnie na poziomie zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, socjoterapeutycznych i logopedycznych. W przypadku uczniów szkół podstawowych różnice te nie są aż tak drastyczne, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne i socjoterapeutyczne obejmują jednak wsparciem bardzo nieliczne grupy młodzieży gimnazjalnej. Szkoły miejskie stwarzają także lepsze warunki do korzystania z zajęć specjalistycznych. Z zajęć dydaktyczno-wyrównawczych korzystało w miastach w roku szkolnym 2006/2007 19,04% ogółu uczniów, na wsi zaś było to 22,90%. Jest to w analizowanym okresie stały trend, wartości wahają się od 18,38 do

20,39% uczniów w miastach i od 22,07 do 26,84% uczniów na wsiach. Podobny procent uczestników zajęć dydaktyczno-wyrównawczych występuje w województwie łódzkim. Z zajęć korekcyjno-kompensacyjnych korzystało tu w miastach od 6,15% w roku 2010/2011 do 8,02% w roku 2008/2009 ogółu uczniów. W przypadku uczniów z obszarów wiejskich wartości te są w skali kraju nieznacznie wyższe i nie przekraczają 8,5%, z wyjątkiem roku szkolnego 2007/2008, kiedy z zajęć korekcyjno-kompensacyjnych korzystało 11,13% takich uczniów. W przypadku województwa łódzkiego uczestnictwo w zajęciach korekcyjno-kompensacyjnych jest podobne jak w przypadku kraju i waha się od 2,17% w roku 2010/2011 do 6,84% w roku 2007/2008 dla uczniów z miast i od 7,47% w roku 2011/2012 do 9,99% w roku poprzednim w przypadku uczniów z obszarów wiejskich województwa. Najmniej dzieci objętych jest wsparciem w postaci zajęć socjoterapeutycznych, z których korzystało mniej niż 1,5% uczniów z miast i 0,75% z obszarów wiejskich, w województwie łódzkim zaś było to maksymalnie 0,64% uczniów w miastach i 0,50% z obszarów wiejskich.

W gimnazjach dysproporcje w zakresie uczestnictwa w zajęciach dodatkowych są także znaczące, szczególnie w odniesieniu do dostępu do zajęć pozalekcyjnych. Zajęcia takie w szkołach mają bogatą i wieloletnią tradycję. Odgrywają istotną rolę w kształtowaniu i rozwijaniu zainteresowań, w promowaniu uczniów zdolnych, udzielaniu pomocy uczniom z trudnościami w nauce, w działaniach profilaktycznych i związanych z wyborem zawodu. Zakładane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007–2013 wskaźniki świadczą, między innymi, o następujących efektach wdrażania funduszy: obniżeniu odsetka uczniów, którzy w ramach egzaminu gimnazjalnego uzyskali najniższe wyniki (0–15 punktów) w części matematyczno-przyrodniczej (spadek o 1 punkt procentowy) i humanistycznej (spadek o 0,4%) w odniesieniu do całkowitej liczby uczniów, którzy przystąpili do tego egzaminu. Wyniki badania PISA potwierdziły spadek odsetka uczniów z niskimi osiągnięciami w czytaniu ze zrozumieniem (z 16,8 do 15,2%) i w matematyce (z 22 do 17,8%).

Diagnoza przedstawiona w *Narodowej Strategii Spójności (Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia – NSRO) 2007–2013*

wspierającej wzrost gospodarczy i zatrudnienie, określa, że w Polsce występują istotne różnice w poziomie rozwoju oraz w uwarunkowaniach wewnątrz regionów, szczególnie w relacjach miasto–wieś. Nierówności występują w obszarach infrastruktury technicznej, jak i sfery społecznej, zatem polityka spójności ma w tym zakresie na celu rozwój obszarów wiejskich, będących terenami marginalizacji gospodarczej, społecznej, edukacyjnej i kulturowej. Zaplanowane w ramach NSRO działania skierowane na wyrównywanie szans rozwojowych na obszarach wiejskich wspierają rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej, tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości, w tym nowych miejsc pracy niezwiązanych z działalnością rolniczą, ochronę środowiska, edukację (w tym kształcenie ustawiczne) oraz stworzenie warunków lepszej dostępności do podstawowych usług, zwłaszcza w zakresie ochrony zdrowia¹². Zmiany te, dzięki absorpcji funduszy unijnych, wpływają na poprawę jakości życia mieszkańców i wyrównanie dysproporcji pomiędzy bogatszymi i biedniejszymi regionami, między miastem a wsią. Fundusze unijne ułatwiają niwelowanie nierówności w dostępie do edukacji dzieci wiejskich pozwalając dofinansować programy lokalne, w tym także oddolne inicjatywy na terenach wiejskich województwa łódzkiego w zakresie edukacji.

Do zadań własnych gminy należy zakładanie i prowadzenie publicznych przedszkoli, szkół podstawowych oraz gimnazjów, z wyjątkiem szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych, szkół artystycznych oraz szkół przy zakładach karnych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich. Zakładanie i prowadzenie publicznych szkół podstawowych specjalnych, a także gimnazjów specjalnych, szkół ponadgimnazjalnych, szkół sportowych i szkół mistrzostwa sportowego, z wyjątkiem szkół i placówek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, należy do zadań własnych powiatu. Zadaniem własnym województwa jest z kolei zakładanie i prowadzenie publicznych zakładów kształcenia oraz placówek doskonalenia nauczycieli, bibliotek pedagogicznych tudzież szkół i placówek o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym. W roku szkolnym

¹² *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia*, [Warszawa] 2007 s. 73–74.

2009/2010 około 12% placówek ponadgimnazjalnych zlokalizowanych było na obszarach wiejskich. Sieć szkół ponadgimnazjalnych jest gęstsza niż sieć miast powiatowych. Dostępność szkół ponadgimnazjalnych jest często pochodną sieci komunikacyjnej i możliwych połączeń na terenie danego powiatu. W przypadku większości powiatów odległość od miasta powiatowego do dowolnego miejsca na terenie danego powiatu nie przekracza 30 km.

Zgodnie z założeniami Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007–2013, szkoły i placówki oświatowe w ramach realizowanych projektów, pozyskując dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, powinny prowadzić działania spójne z planami wieloletnimi służącymi rozwojowi szkoły. Projekty rozwojowe szkół służą rozszerzeniu dotychczasowej oferty placówki poprzez dodatkowe zajęcia pozalekcyjne, w tym także dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Programy wyrównywania szans edukacyjnych są odpowiedzią na wyzwania dotyczące zwiększenia dostępności edukacji poprzez działania ukierunkowane na zniesienie barier, które określonym grupom społecznym, np. mieszkańcom obszarów wiejskich, utrudniają możliwość korzystania z usług edukacyjnych:

Shanse edukacyjne powinny być wyrównywane szczególnie w początkowych fazach edukacji, tj. już na etapie przedszkolnym, kiedy kształtowane są predyspozycje edukacyjne przyszłych uczniów. Potrzeba upowszechniania edukacji przedszkolnej w szczególnym wymiarze odnosi się do mieszkańców obszarów wiejskich, gdzie edukacja przedszkolna jest dostępna w znacznie mniejszym stopniu niż w miastach. Innym obszarem, w którym widoczne są nierówności w dostępie do edukacji, jest formalne kształcenie ustawiczne. Wsparcie Programu w tym obszarze przyczyni się do wyrównania dysproporcji istniejących obecnie pomiędzy różnymi grupami społecznymi. Zwiększony dostęp do edukacji, umożliwiający udział w kształceniu wszystkim grupom społecznym, będzie miał realny wpływ na umocnienie oddziaływania edukacji i wykształcenia jako czynników przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu i przyczyniających się do poprawy sytuacji na rynku pracy¹³.

¹³ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, priorytet 9, Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach, działanie 9.1, Wyrównywanie szans edukacyjnych i zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych świadczonych w systemie oświaty.

W latach 2009–2013 w województwie łódzkim zrealizowano 397 projektów związanych z wdrażaniem programów rozwoju placówki i z realizacją zajęć dodatkowych dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ogólnokształcących przy wykorzystaniu środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na terenie wszystkich 24 powiatów, w 148 gminach. Łączna wartość dofinansowania 397 projektów w ramach działania 9.1.2. *Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszanie różnic w jakości usług edukacyjnych* wyniosła ogółem 161 073 627,03 zł. 186 projektów realizowanych było na terenach wiejskich, 131 zaś w gminach miejskich.

Tabela 3

Projekty w szkołach ogólnych w gminach województwa łódzkiego

Gminy	Liczba projektów	Wartość ogółem	W tym dofinansowanie EFS
Wiejskie	186	55 152 458,14	46 879 589,42
Miejsko-wiejskie	51	20 217 191,27	17 184 612,58
Miejskie	131	69 548 142,02	59 115 920,72
Nie określono	29	16 155 835,60	13 732 460,26

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4
Liczba szkół podstawowych (w tym szkół specjalnych), liczba uczniów i nauczycieli w miastach i na obszarach wiejskich

Szkoly podstawowe miasto/wieś	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.
Liczba szkół	ogółem w skali kraju	13 725	778	790	13 291	776	13 191	777	13 142	780	12 986	786
	w miastach w skali kraju	3 885	640	644	3 903	632	3 921	635	3 940	634	3 975	637
	na wsiach w skali kraju	9 840	138	146	9 388	144	9 270	142	9 202	146	9 011	149
	ogółem dla województwa łódzkiego	837	58	60	816	59	818	58	813	62	801	62
	w miastach województwa łódzkiego	251	50	53	257	51	256	52	254	55	256	55
Liczba nauczycieli	na wsiach województwa łódzkiego	586	8	7	559	8	562	6	559	7	545	7
	ogółem w skali kraju	178 995	7 263	7 762	173 022	7 861	170 523	7 873	168 161	8 104	165 180	8 085
	w miastach w skali kraju	92 632	6 481	6 841	89 608	6 934	88 629	6 972	87 978	7 173	87 928	7 145
	na wsiach w skali kraju	86 363	782	921	83 414	927	81 894	901	80 183	931	77 252	940

Szkoly podstawowe miasto/wieś	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.
ogółem dla województwa łódzkiego	11 039	583	11 391	558	10 591	577	10 418	565	10 209	605	10 046	582
w miastach województwa łódzkiego	5 854	555	6 275	536	5 589	550	5 451	544	5 382	578	5 406	552
na wsiach województwa łódzkiego	5 185	28	5 116	22	5 002	27	4 967	21	4 827	27	4 640	30
ogółem w skali kraju	2 453 600	31 220	2 347 921	27 284	2 268 486	25 883	2 210 279	24 658	2 167 200	24 459	2 163 399	23 773
w miastach w skali kraju	1 427 227	27 746	1 456 004	24 134	1 324 009	23 014	1 296 785	21 870	1 281 471	21 667	1 292 906	20 906
na wsiach w skali kraju	1 026 373	3 474	891 917	3 150	944 477	2 869	913 494	2 788	885 729	2 792	870 493	2 867
ogółem dla województwa łódzkiego	152 716	2 398	145 675	1 958	139 882	1 876	135 894	1 634	132 994	1 681	132 813	1 559
w miastach województwa łódzkiego	91 586	2 266	87 440	1 853	84 041	1 750	81 795	1 573	80 646	1 575	81 338	1 452
na wsiach województwa łódzkiego	61 130	132	58 235	105	55 841	126	54 099	61	52 348	106	51 475	107

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5
Liczba szkół gimnazjów (w tym szkół specjalnych), liczba uczniów i nauczycieli w miastach i na obszarach wiejskich

Gimnazja miasto/wieś	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
Liczba szkół	ogółem w skali kraju	6 035	820	6 326	816	6 380	824	6 423	821	6 456	6 501	830
	w miastach w skali kraju	2 789	665	3 035	660	3 060	662	3 088	659	3 103	3 135	660
	na wsiach w skali kraju	3 246	155	3 291	156	3 320	162	3 335	162	3 353	3 366	170
	ogółem dla województwa łódzkiego	356	52	371	50	372	50	370	51	370	382	52
	w miastach województwa łódzkiego	173	47	185	46	185	45	184	46	181	186	47
Liczba nauczycieli	na wsiach województwa łódzkiego	183	5	186	4	187	5	186	5	189	196	5
	ogółem w skali kraju	107 666	6 643	113 072	7 025	103 350	7 013	102 895	6 925	101 860	99 352	6 858
	w miastach w skali kraju	68 542	5 909	73 477	6 166	65 398	6 132	65 127	6 033	64 485	63 145	5 943
	na wsiach w skali kraju	39 124	734	39 595	859	37 952	881	37 768	892	37 375	36 207	915

Gimnazja miasto/wieś	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
ogółem dla województwa łódzkiego	6 723	436	7 002,00	443	6 370	423	6 331	439	6 250	433	6 107	430
w miastach województwa łódzkiego	4 395	414	4 675,00	429	4 118	401	4 111	417	4 031	405	3 947	406
na wsiach województwa łódzkiego	2 328	22	2 327,00	14	2 252	22	2 220	22	2 219	28	2 160	24
ogółem w skali kraju	1 494 153	34 602	1 420 188	33 042	1 349 999	31 400	1 291 854	30 292	1 231 648	29 733	1 181 390	28 632
w miastach w skali kraju	958 179	30 075	910 444	28 742	865 580	27 124	828 120	25 950	788 496	25 305	757 005	24 210
na wsiach w skali kraju	535 974	4 527	509 744	4 300	484 419	4 276	463 734	4 342	443 152	4 428	424 385	4 422
ogółem dla województwa łódzkiego	93 979	2 418	89 603	2 231	85 552	2 042	81 599	2 011	77 597	1 969	73 696	1 798
w miastach województwa łódzkiego	61 250	2 267	58 647	2 121	55 945	1 899	53 565	1 865	50 586	1 819	47 875	1 680
na wsiach województwa łódzkiego	32 729	151	30 956	110	29 607	143	28 034	146	27 011	150	25 821	118

Źródło: opracowanie własne.

Poradnictwo psychologiczno-pedagogiczne i diagnostyka specjalistyczna

Ograniczony dostęp do diagnozy deficytów i poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego wpływa na zmniejszenie szans edukacyjnych dzieci z obszarów wiejskich. Część ze szkół ma możliwość diagnozowania uczniów na miejscu. Najliczniej występują gabinety pedagoga szkolnego, w Polsce w roku szkolnym 2008/2009 funkcjonowało 10 188 gabinetów, ich liczba w roku 2011/2012 wzrosła do 11 359. Dla porównania w województwie łódzkim było ich odpowiednio 601 (w roku 2008/2009) i 697 (2011/2012). Bardzo licznie występują też w szkołach gabinety profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedmedycznej. Istotne z punktu widzenia diagnozy i wspierania, szczególnie uczniów najmłodszych, jest również wsparcie logopedy. Gabinety logopedyczne występują znacznie częściej w miastach niż na obszarach wiejskich. Jest to prawidłowość widoczna na poziomie całego kraju, także na terenie województwa łódzkiego. W polskich szkołach podstawowych w miastach jest ponad dwa razy więcej gabinetów logopedycznych niż na obszarach wiejskich (w roku 2008/2009 ponad 69% takich gabinetów zlokalizowanych było w szkołach miejskich, w roku 2011/2012 ponad 65%). W gimnazjach na terenie Polski ta proporcja jest jeszcze bardziej niekorzystna dla dzieci i młodzieży z obszarów wiejskich. W roku szkolnym 2008/2009 dostępnych tu było niespełna 22% gabinetów logopedycznych, w roku 2011/2012 na wsiach działało 26% wszystkich logopedów szkolnych. Na obszarach wiejskich województwa łódzkiego w szkołach podstawowych w roku 2008/2009 funkcjonowało ponad 21% gabinetów logopedycznych, liczba ta w roku szkolnym 2011/2012 wzrosła do 36%. W wiejskich gimnazjach w województwie łódzkim w roku 2008/2009 działało niespełna 6% gabinetów logopedycznych, w roku szkolnym 2011/2012 liczba ta wzrosła do 17,3%. Około 8% szkół podstawowych i 6% gimnazjów dysponowało gabinetami lekarskimi w roku szkolnym 2008/2009, natomiast w roku 2011/2012 było to już tylko 6,7% w przypadku szkół podstawowych i 5,2% w przypadku gimnazjów.

Dla kompleksowej diagnozy ucznia i jego specjalistycznego wsparcia konieczne są poradnie psychologiczno-pedagogiczne. W wo-

jewództwie łódzkim wszystkie poradnie tego typu zlokalizowane są w miastach.

Kwalifikacje i doskonalenie nauczycieli

Z danych Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli (CODN) wynika, że w Polsce jest około 650 tys. nauczycieli, a najliczniejszą ich grupę (ponad 50%) stanowią nauczyciele mianowani. Doświadczenie i kwalifikacje nauczycieli są gwarancją jakości nauczania, wpływają bezpośrednio na proces kształcenia. Jednym z ważniejszych aspektów pracy nauczycieli jest ich awans zawodowy. W Karcie Nauczyciela zapisano czterostopniową skalę tego procesu. Pierwszy jest stopień stażysty, po roku pracy i po uzyskaniu pozytywnej oceny z egzaminu można uzyskać stopień nauczyciela kontraktowego. Po kolejnych trzech latach i egzaminie kwalifikacyjnym nauczyciel uzyskuje mianowanie. Najwyższym stopniem awansu jest uzyskanie pozycji nauczyciela dyplomowanego.

Prawie 47% nauczycieli w roku szkolnym 2006/2007 posiadało stopień nauczyciela mianowanego, ponad 32% byli to nauczyciele dyplomowani, natomiast nauczyciele kontraktowi i stażyści to odpowiednio 15,1 i 5,6% wszystkich nauczycieli. W roku szkolnym 2011/2012 we wszystkich typach szkół i placówek wychowania przedszkolnego pracowało 479,5 tys. nauczycieli, co stanowiło spadek ich liczby o 1,4% w stosunku do roku poprzedniego. Obecnie sektor publiczny zatrudnia 90,7% wszystkich nauczycieli, z czego najwięcej w placówkach gminnych (65,6% wszystkich zatrudnionych). W sektorze prywatnym pozostaje 9,3% wszystkich etatów nauczycielskich (w roku poprzednim 8,4%).

W strukturze nauczycieli według poszczególnych poziomów awansu nie ma istotnych różnic pomiędzy miastem i wsią. Nieznacznie więcej jest nauczycieli kontraktowych (o 1,4%) i dyplomowanych (o 1,7%) w miastach niż na obszarach wiejskich. Na wsi jest stosunkowo większa grupa nauczycieli mianowanych; różnica wynosi 2,8%. Jednak ogólnie na wsi nauczycieli jest mniej niż w miastach – o prawie 193,2 tys. Nauczyciele zatrudnieni w wiejskich szkołach stanowią niewiele ponad 30,6% wszystkich nauczycieli, co wiąże się z mniejszą liczbą szkół na terenach wiejskich.

Tabela 6

Nauczyciele według stopnia awansu zawodowego w podziale na miasto i wieś

Nauczyciele według stopnia awansu	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
	ogółem w skali kraju	27 511,84	27 336,43	23 710,42	22 624,77	19 723,17	15 903,42
Stażysta	w miastach w skali kraju	18 711,41	18 720,32	16 264,71	15 806,33	14 534,02	11 096,40
	na wsiach w skali kraju	8 800,43	8 616,11	7 445,71	6 818,44	5 822,48	4 807,02
	ogółem dla województwa łódzkiego	1 757,58	1 793,67	1 494,35	1 298,24	1 169,46	900,00
	w miastach województwa łódzkiego	1 187,59	1 250,47	1 049,90	920,51	820,37	648,49
	na wsiach województwa łódzkiego	569,99	543,20	444,45	377,73	328,04	251,51
Kontraktowy	ogółem w skali kraju	74 365,97	84 828,89	96 107,13	95 750,58	88 330,25	81 501,98
	w miastach w skali kraju	52 885,76	60 078,77	67 802,83	67 078,45	65 352,73	57 505,91
	na wsiach w skali kraju	21 480,21	24 750,12	28 304,30	28 672,13	27 961,93	23 996,07
	ogółem dla województwa łódzkiego	4 556,59	5 342,99	6 134,23	6 145,50	5 555,68	5 098,62

Nauczyciele według stopnia awansu	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
	w miastach województwa łódzkiego	3 242,78	3 798,81	4 340,21	4 314,05	4 153,11	3 702,41
	na wsiach województwa łódzkiego	1 313,81	1 544,18	1 794,02	1 831,45	1 718,74	1 396,21
	ogółem w skali kraju	230 303,78	193 339,61	168 120,86	153 028,62	141 726,04	130 325,80
Mianowany	w miastach w skali kraju	156 293,72	132 500,92	115 699,22	105 465,41	97 865,69	90 170,53
	na wsiach w skali kraju	74 010,06	60 838,69	52 421,64	47 563,21	43 860,35	40 155,27
	ogółem dla województwa łódzkiego	15 929,23	13 252,41	11 691,43	10 768,54	10 248,06	9 351,30
	w miastach województwa łódzkiego	11 159,64	9 384,51	8 380,61	7 714,02	7 311,51	6 651,17
	na wsiach województwa łódzkiego	4 769,59	3 867,90	3 310,82	3 054,52	2 936,55	2 700,13
	ogółem w skali kraju	160 375,50	185 075,00	198 899,49	214 882,40	229 195,86	240 579,96
Dyplomowany	w miastach w skali kraju	112 946,60	129 487,85	138 922,45	150 020,96	160 231,05	168 233,58
	na wsiach w skali kraju	47 428,90	55 587,15	59 977,04	64 861,44	68 964,81	72 346,38

Tabela 6 (cd.)

Nauczyciele według stopnia awansu		2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
	ogółem dla województwa łódzkiego	8 785,54	10 577,97	11 441,19	12 411,97	13 309,17	13 867,26	14 108,09
	w miastach województwa łódzkiego	6 371,54	7 592,00	9 224,79	8 758,73	9 410,01	9 786,77	10 024,86
	na wsiach województwa łódzkiego	2 414,00	2 985,97	2 216,40	3 653,24	3 899,16	4 080,49	4 083,23
	ogółem w skali kraju	x	x	x	8 620,44	8 856,44	9 649,55	10 920,49
Bez stopnia awansu	w miastach w skali kraju	x	x	x	7 145,40	7 415,07	8 139,62	9 310,39
	na wsiach w skali kraju	x	x	x	1 475,04	1 441,37	1 509,93	1 610,10
	ogółem dla województwa łódzkiego	x	x	x	454,42	458,92	490,81	559,19
	w miastach województwa łódzkiego	x	x	x	422,38	410,91	437,59	499,44
	na wsiach województwa łódzkiego	x	x	x	32,04	48,01	53,22	59,75

Nauczyciele według stopnia awansu	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
	500 414,09	498 486,92	495 105,01	494 906,81	493 871,92	487 056,86	479 231,65
ogółem w skali kraju							
w miastach w skali kraju	346 963,50	347 260,00	345 584,09	345 516,55	345 398,56	341 435,73	336 316,81
w tym kobiety	273 741,70	273 579,11	272 712,64	273 518,46	274 505,50	272 887,65	269 908,41
na wsiach w skali kraju	153 450,59	151 226,92	149 520,92	149 390,26	148 473,36	145 621,13	142 914,84
w tym kobiety	125 685,89	124 285,34	123 380,49	123 775,64	123 584,90	121 977,09	120 145,29
ogółem dla województwa łódzkiego	31 523,95	31 384,66	31 201,57	31 078,67	31 036,41	30 607,92	30 017,20
w miastach województwa łódzkiego	22 374,44	22 400,60	22 296,63	22 129,69	22 105,91	21 874,41	21 526,37
w tym kobiety	18 013,33	22 400,60	17 903,91	17 826,47	17 883,83	17 743,90	17 519,46
na wsiach województwa łódzkiego	9 149,51	8 984,06	8 904,94	8 948,98	8 930,50	8 733,51	8 490,83
w tym kobiety	7 665,76	7 544,06	7 522,11	7 577,40	7 574,28	7 468,97	7 273,98

Źródło: opracowanie własne.

Aby poprawiać poziom prowadzonych przez siebie szkół, gminy i powiaty powinny nie tylko monitorować sytuację kadry nauczycielskiej, ale także sprzyjać stałemu podwyższaniu przez nią kwalifikacji. Najważniejszymi narzędziami służącymi temu celowi są różne formy kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Są one finansowane z jednoprocentowego odpisu z osobowego funduszu płac nauczycieli. Podnoszenie kwalifikacji nauczycieli, instruktorów praktycznej nauki zawodu oraz kadr administracyjnych instytucji systemu oświaty było także możliwe przy wykorzystaniu funduszy unijnych. W ramach pozyskiwanych przez gminy środków możliwe było kierowanie na studia podyplomowe, kursy kwalifikacyjne i doskonalące dla nauczycieli.

Kształcenie nauczycieli będzie realizowane w ramach polityki edukacyjnej państwa, tj. zgodnie ze standardami merytorycznymi i organizacyjnymi ustalonymi przez ministra właściwego ds. oświaty i wychowania oraz ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego, lecz kierunki kształcenia i doskonalenia nauczycieli powinny wynikać z regionalnej polityki edukacyjnej¹⁴.

W ramach projektów współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego możliwe było przekwalifikowanie części nauczycieli szkolnych w taki sposób, by mogli oni prowadzić drugi przedmiot lub zajęcia w ramach zatrudnienia w jednej szkole. Jest to szczególnie istotne w przypadku małych szkół wiejskich w sytuacji niżu demograficznego. W latach 2009–2013 w województwie łódzkim w ramach konkursu z działania 9.4. *Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty* w ramach czterech konkursów rozpatrzono 306 projektów. Pozytywnie oceniono i dofinansowano 65 z nich.

¹⁴ Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Działanie 9.4. Wysoko wykwalifikowane kadry systemu oświaty.

Tabela 7

Projekty doskonalenia nauczycieli i kadr systemu oświaty w województwie łódzkim

Rok	Ocenione pozytywnie rekomendowane do dofinansowania	Ocenione pozytywnie bez rekomendacji do dofinansowania	Ocenione negatywnie
2009	13	0	30
2010	12	5	53
2011	13	14	90
2013	27	0	49
Razem	65	19	222

Źródło: opracowanie własne.

Infrastruktura edukacyjna

Jedną z barier rozwoju edukacji na obszarach wiejskich jest sposób finansowania oświaty. Związek Gmin Wiejskich RP w raporcie dotyczącym dotacji na edukację podkreśla, że 95% samorządów wiejskich jest zmuszonych dopłacać do edukacji na terenie gminy. Środki finansowe przekazywane w ramach subwencji oświatowej w przypadku małych szkół są niewystarczające. Należy pamiętać, że funkcje szkoły wiejskiej są rozleglejsze niż szkoły miejskiej. Jest ona nie tylko miejscem kształcenia uczniów, ale często prężnym i jedynym ośrodkiem kultury, miejscem spotkań lokalnych liderów, kreujących lokalną aktywność. Ponadto wiejskie szkoły oferują lepsze warunki nauczania w mniejszych grupach. Z danych GUS wynika, iż na wsiach klasa liczy średnio 15 uczniów, podczas gdy w miastach liczba ta sięga 22. Sytuacja finansowa wielu gmin nie pozwala na realizację dużych inwestycji infrastrukturalnych w organizowanych na swoim terenie placówkach oświatowych. Pomocne w tym zakresie są fundusze europejskie, umożliwiające przeprowadzenie dużych inwestycji przy stosunkowo niewielkim własnym wkładzie finansowym. W każdym z województw, w ramach Programów Regionalnych, na działania z zakresu infrastruktury edukacyjnej gminy miały możliwość pozyskania znacznych środków (na adaptację budynków na cele oświatowe, na doposażenie bazy dydaktycznej czy budowę infrastruktury sportowej).

Zgodnie z zapisami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013

wzrost poziomu wykształcenia umożliwi zapewnienie dogodnych warunków dla rozwoju zasobów ludzkich na terenie województwa [...] dofinansowanymi operacjami będą przedsięwzięcia:

- upowszechniające edukację przedszkolną (na przykład poprzez tworzenie ich filii),
- kreujące nowy model funkcjonowania szkoły, której oferta, poprzez inwestycje w infrastrukturę, poszerzy się o różne możliwości przeprowadzania zajęć pozalekcyjnych i kół zainteresowań, a także o świadczenie innych usług (np. wprowadzenie szerokiego dostępu do biblioteki),
- mające na celu racjonalizację sieci szkół,
- prowadzące do rozwoju systemu „kształcenia przez całe życie” oraz kształcenia zawodowego (które traktowane są w ramach RPO WL jako priorytetowe),
- polegające na usuwaniu barier, które utrudniają dostęp do edukacji osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,
- zwiększające znaczenie bibliotek jako centrów edukacji¹⁵.

Na proces kształcenia i możliwości dalszego rozwoju uczniów znaczący wpływ ma infrastruktura edukacyjna i wyposażenie szkoły. Istnieją dysproporcje pomiędzy szkołami w miastach i na terenach wiejskich dotyczące liczby sal lekcyjnych i pracowni specjalistycznych (w tym pracowni komputerowych i językowych), świetlic, w których szczególnie dzieci młodsze są objęte dodatkowym wsparciem w postaci różnego typu zajęć czy pomocą w odrabianiu prac domowych, jak również infrastruktury sportowej. Największe różnice widoczne są, gdy zestawia się dane dotyczące szkół zwykłych i szkół specjalnych, te drugie są bowiem znacznie gorzej wyposażone. W szkołach podstawowych pracowni komputerowych jest około pięciokrotnie więcej niż pracowni językowych. Sale wyposażone i przystosowane do nauki języków obcych występują bardzo rzadko, szczególnie na obszarach wiejskich (jest ich osiem razy mniej niż pracowni komputerowych na tym obszarze). Prawdopodobnie ta dotyczy zarówno całego kraju, jak i województwa łódzkiego. Wydaje się to stałym trendem w analizo-

¹⁵ Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego 2007–2013 [Łódź 2007].

wanych latach szkolnych – od 2006/2007 do 2011/2012 r. W specjalnych szkołach podstawowych na obszarach wiejskich są dwie w skali całego kraju pracownie językowe, na terenie województwa łódzkiego nie ma takich w ogóle. Liczba świetlic w szkołach podstawowych w miastach i na obszarach wiejskich jest zbliżona. W skali kraju jest od ok. 4200 do 4900 świetlic w miastach i na wsiach (na poziomie województwa łódzkiego między 260 a 300) i jest to liczba, która nie ulega znaczącym zmianom z roku na rok. Liczba sal gimnastycznych szkół podstawowych jest porównywalna w miastach i na obszarach wiejskich. Inne jest natomiast ich wyposażenie i stan techniczny. Znaczące różnice widoczne są w przypadku basenów szkolnych – w skali kraju na terenie szkół wiejskich znajduje się tylko kilka pływalni, w województwie łódzkim wszystkie baseny szkolne funkcjonują w miastach. Wiejska szkoła podstawowa o uboższej infrastrukturze (z czterokrotnie mniejszą w stosunku do szkół miejskich liczbą pracowni przedmiotowych, dwukrotnie mniejszą liczbą sal gimnastycznych, węższą ofertą nauczania języków obcych) odgrywa znacznie ważniejszą rolę w społeczności lokalnej niż szkoła w mieście. Stanowi często jedyne (jakże istotne) zaplecze kulturowe danej miejscowości. Szkoła wiejska jest często jednym z niewielu miejsc, w których młodzież może się spotykać, spędzać wspólnie czas wolny, poznawać i rozwijać własne zainteresowania. Dlatego tak istotne jest, aby była miejscem dostępnym i otwartym na inicjatywy młodzieży.

Tabela 8 (cd.)

Infrastruktura	2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.
Pracownie językowe	ogółem w skali kraju	2 496	x	44	2 695	45	2 811	48	2 881	45
	w miastach w skali kraju	1 624	x	42	1 772	43	1 838	46	1 872	43
	na wsiach w skali kraju	872	x	2	923	2	973	2	1 009	2
	ogółem dla województwa łódzkiego	182	x	3	195	3	195	5	196	5
	w miastach województwa łódzkiego	116	x	3	122	3	120	5	120	5
Świłtlice	na wsiach województwa łódzkiego	66	x	0	73	0	75	0	76	0
	ogółem w skali kraju	8 621	x	586	9 114	636	9 360	632	9 355	623
	w miastach w skali kraju	4 458	x	473	4 610	510	4 767	506	4 900	498
	na wsiach w skali kraju	4 163	x	113	4 504	126	4 593	126	4 455	125
	ogółem dla województwa łódzkiego	562	x	57	577	51	583	64	593	63

Infrastruktura	2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.
w miastach województwa łódzkiego	261	x	264	39	278	36	286	48	297	47
na wsiach województwa łódzkiego	301	x	299	18	299	15	297	16	296	16
ogółem w skali kraju	6 908	x	8 155	203	8 742	244	9 264	255	9 718	280
w miastach w skali kraju	3 149	x	3 684	182	3 934	212	4 167	218	4 405	242
na wsiach w skali kraju	3 759	x	4 471	21	4 808	32	5 097	37	5 313	38
ogółem dla województwa łódzkiego	374	x	477	18	533	20	570	20	601	25
w miastach województwa łódzkiego	185	x	240	16	263	18	279	18	301	23
na wsiach województwa łódzkiego	189	x	237	2	270	2	291	2	300	2

Sale gimnastyczne

Tabela 8 (cd.)

Infrastruktura	2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.	SP	SP spec.
ogółem w skali kraju	112	x	108	3	109	4	109	4	114	5
w miastach w skali kraju	102	x	102	2	104	3	104	2	108	3
na wsiach w skali kraju	10	x	6	1	5	1	5	2	6	2
ogółem dla województwa łódzkiego	10	x	10	0	10	0	10	0	11	0
w miastach województwa łódzkiego	10	x	10	0	10	0	10	0	11	0
na wsiach województwa łódzkiego	0	x	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 9

Infrastruktura gimnazjów (w tym szkół specjalnych) w miastach i na obszarach wiejskich

Infrastruktura	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
ogółem w skali kraju	68 414	4 074	76 854	4 667	77 449	4 986	77 720	4 926	78 224	4 979	78 013	5 101
	43 603	3 388	48 774	4 041	49 053	4 245	49 167	4 176	49 592	4 244	49 361	4 319
	24 811	686	28 080	626	28 396	741	28 553	750	28 632	735	28 652	782
	4 387	290	4 988	231	5 018	243	5 088	246	5 042	286	5 042	284
	2 829	268	3 277	210	3 281	217	3 355	231	3 271	270	3 232	270
Pomieszczenia szkolne ogółem	1 558	22	1 711	21	1 737	26	1 733	15	1 771	16	1 810	14
	44 503	x	51 176	x	51 240	3 209	51 362	3 153	51 572	3 205	51 505	3 245
	28 097	x	32 564	x	32 635	2 763	32 682	2 696	32 887	2 754	32 809	2 776
Salę lekcyjne	16 406	x	18 612	x	18 605	446	18 680	457	18 685	451	18 696	469

Tabela 9 (cd.)

Infrastruktura	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
ogółem dla województwa łódzkiego	2 614	x	3 019	x	3 043	144	3 103	151	3 078	184	3 106	183
w miastach województwa łódzkiego	1 697	x	1 999	x	2 026	132	2 074	139	2 015	171	2 030	172
na wsiach województwa łódzkiego	917	x	1 020	x	1 017	12	1 029	12	1 063	13	1 076	11
ogółem w skali kraju	6 121	x	6 270	x	6 775	517	6 792	508	6 742	499	6 650	510
w miastach w skali kraju	3 416	x	3 533	x	3 787	411	3 797	413	3 788	410	3 723	415
na wsiach w skali kraju	2 705	x	2 737	x	2 988	106	2 995	95	2 954	89	2 927	95
ogółem dla województwa łódzkiego	370	x	381	x	414	34	418	23	413	26	409	23
w miastach województwa łódzkiego	211	x	217	x	237	23	243	21	239	24	232	21
na wsiach województwa łódzkiego	159	x	164	x	177	11	175	2	174	2	177	2

Infrastruktura	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
Pracownie językowe	ogółem w skali kraju	x	x	3 245	x	3 389	72	3 591	75	3 745	2 857	77
	w miastach w skali kraju	x	x	2 312	x	2 393	66	2 504	67	2 613	1 651	70
	na wsiach w skali kraju	x	x	933	x	996	6	1 087	8	1 132	1 206	7
	ogółem dla województwa łódzkiego	x	x	220	x	233	2	253	2	254	270	3
	w miastach województwa łódzkiego	x	x	146	x	152	2	169	2	171	176	3
	na wsiach województwa łódzkiego	x	x	74	x	81	0	84	0	83	94	0
Swietlice	ogółem w skali kraju	x	x	2 161	x	2 204	351	2 249	352	2 320	2 216	400
	w miastach w skali kraju	x	x	1 100	x	1 116	276	1 171	274	1 124	1 121	302
	na wsiach w skali kraju	x	x	1 061	x	1 088	75	1 078	78	1 196	1 095	98
	ogółem dla województwa łódzkiego	x	x	141	x	142	13	142	15	138	141	13

Tabela 9 (cd.)

Infrastruktura	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
w miastach województwa łódzkiego	x	x	73	x	71	10	72	14	67	11	66	12
na wsiach województwa łódzkiego	x	x	68	x	71	3	70	1	71	1	75	1
ogółem w skali kraju	3 398	x	2 901	x	3 270	146	3 475	171	3 631	184	3 817	198
w miastach w skali kraju	2 095	x	1 664	x	1 921	118	2 056	131	2 165	147	2 294	157
na wsiach w skali kraju	1 303	x	1 237	x	1 349	28	1 419	40	1 466	37	1 523	41
ogółem dla województwa łódzkiego	230	x	184	x	224	7	242	7	242	10	258	9
w miastach województwa łódzkiego	137	x	96	x	130	7	142	7	144	10	156	9
na wsiach województwa łódzkiego	93	x	88	x	94	0	100	0	98	0	102	0

Sale gimnastyczne

Infrastruktura	2006/2007		2007/2008		2008/2009		2009/2010		2010/2011		2011/2012	
	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.	GIM	GIM spec.
ogółem w skali kraju	54	x	40	x	43	3	39	2	41	2	42	1
w miastach w skali kraju	45	x	35	x	37	2	34	1	35	1	35	0
na wsiach w skali kraju	9	x	5	x	6	1	5	1	6	1	7	1
ogółem dla województwa łódzkiego	0	x	1	x	1	0	0	0	0	0	0	0
w miastach województwa łódzkiego	0	x	1	x	1	0	0	0	0	0	0	0
na wsiach województwa łódzkiego	0	x	0	x	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie danych zgromadzonych w Krajowym Systemie Informatycznym przeanalizowano liczbę i zakres tematyczny projektów dotyczących infrastruktury edukacyjnej, współfinansowanych na terenie województwa łódzkiego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach RPO WŁ. W analizowanym okresie najwięcej projektów zrealizowano na obszarach wiejskich i były one najbardziej kompleksowe. Obejmowały zarówno budowę, jak i przebudowę obiektów szkolnych, zmianę przeznaczenia budynków, np. wykorzystanie ich przez nowo tworzone placówki wychowania przedszkolnego. Wsparciem finansowym objęte też były sale gimnastyczne i boiska. Na terenie gmin wiejsko-miejskich województwa łódzkiego było podobnie, natomiast w miastach najwięcej projektów odnosiło się do infrastruktury sportowej, nie zrealizowano natomiast żadnego projektu dotyczącego dostosowania budynków na cele przedszkola.

Tabela 10

Projekty infrastruktury edukacyjnej RPO WŁ 2007–2012

Gminy	Liczba projektów ogółem	Infrastruktura sportowa	Doposażenie bazy dydaktycznej	Budowa/przebudowa szkoły	Przystosowanie na cele przedszkola	Wartość ogółem	W tym dofinansowanie EFRR
Wiejskie	19	5	6	4	4	42 791 685,74	32 349 158,98
Miejsko-wiejskie	11	4	3	2	2	31 302 912,61	23 534 440,77
Miejskie	16	7	6	3	0	56 821 659,26	42 452 476,94

Źródło: opracowanie własne.

Osobnym rodzajem projektów edukacyjnych – realizowanych wyłącznie na obszarach wiejskich – były małe granty do 50 000 zł, tzw. Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL). W województwie łódz-

kim w analizowanym okresie zrealizowano dziesięć takich projektów: w powiecie łaskim, łowickim, opoczyńskim, pączęzańskim, radomskim i wieruszowskim po jednym i w powiatach piotrkowskim oraz tomaszowskim po dwa takie projekty. Łącznie na ten cel przeznaczono 440 536,80 zł, z czego 374 456,28 zł pochodziło z Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekty te miały na celu tworzenie i wsparcie inicjatyw, które pobudzą świadomość środowisk lokalnych. Dotyczą one szczególnie działań prowadzących do wzrostu poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich, zmiany kwalifikacji obszarów wiejskich oraz rozwoju usług edukacyjnych na tych obszarach, a także działań informacyjno-promocyjnych, szkoleniowych czy doradczych. Zgodnie z definicją zawartą w PO KL

za oddolną inicjatywę należy uznać projekt o zasięgu lokalnym, skierowany do określonej grupy docelowej, zakładający udział grupy docelowej w formułowaniu założeń lub/i realizacji projektu¹⁶.

Zatem szczególnie istotne jest, aby typy projektów wywodziły się w jakiś sposób z potrzeb społeczności lokalnej.

Podsumowanie

Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci zamieszkujących obszary wiejskie jest jednym z priorytetów Unii Europejskiej. Diagnoza sytuacji uczniów z obszarów wiejskich pokazała, że podstawowymi barierami zarówno na poziomie województwa łódzkiego, jak i całego kraju są ograniczenia ekonomiczne, infrastrukturalne i poziom wykształcenia mieszkańców wsi, a co za tym idzie mniejsza konkurencyjność na rynku pracy. Dla niwelowania powstających dysproporcji pomocne mogą być środki finansowe, przeznaczone dla dzieci ze środowisk wiejskich, wdrażane poprzez jednostki edukacyjne. Dzięki realizacji polityki spójności, poprzez absorpcję funduszy unijnych, możliwe jest wpływanie na poprawę jakości życia mieszkańców i wyrównanie

¹⁶ Szczegółowy Opis Priorytetów PO KL, działanie 9.5.

dysproporcji pomiędzy bogatszymi i biedniejszymi regionami, między miastem a wsią. Fundusze unijne ułatwiają niwelowanie nierówności w dostępie do edukacji dzieci wiejskich pozwalając dofinansować programy lokalne, w tym także oddolne inicjatywy na terenach wiejskich w zakresie edukacji. Pozyskanie środków z UE wymaga specyficznej wiedzy i, przede wszystkim, szerokiej współpracy samorządów z organizacjami pożytku publicznego. Sieci kontaktów oraz wsparcia, utworzone przy okazji tworzenia projektów tego typu, stanowią wartość dodaną wszystkich działań. Mogą być pretekstem do zwiększenia współpracy w obrębie społeczności wiejskich.

Projekt rozwoju szkoły może pośrednio zwiększyć konkurencyjność gminy poprzez lepsze kwalifikacje uczniów i rozbudzenie postaw przedsiębiorczych, skłaniających do podejmowania różnorodnej działalności na terenach gminy. Lokalne władze mogą działać skuteczniej niż władze centralne na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci poprzez wykorzystywanie celowych środków unijnych. O skali takich potrzeb świadczą m.in. dane z ostatnich sześciu lat szkolnych, które wskazują, że 40% uczestników zajęć wyrównawczych stanowią uczniowie z terenów wiejskich. Aby zwiększyć potencjał rozwojowy dzieci z tych środowisk konieczne jest zaangażowanie rodziców dzieci, specjalistów z dziedziny pedagogiki, psychologii itp. Zatem efektywność realizacji programów dofinansowanych z funduszy unijnych zależy od szeroko zakrojonej współpracy pomiędzy władzami rządowymi, samorządem lokalnym, organizacjami pozarządowymi, rodzicami, nauczycielami, wolontariuszami i biznesem. Fundusze unijne ułatwiają niwelowanie nierówności w dostępie do edukacji dzieci wiejskich, pozwalając dofinansować programy lokalne, w tym także oddolne inicjatywy odnoszące się do edukacji na terenach wiejskich województwa łódzkiego. Konieczne jest zatem dalsze inwestowanie przede wszystkim w rozwój kapitału ludzkiego. Mimo że poziom wykształcenia mieszkańców wsi wzrasta szybciej niż w przypadku mieszkańców miast, nadal pozostaje niższy, stanowiąc jedną z podstawowych barier utrudniających przekwalifikowanie i prowadzenie działalności pozarolniczej. Statystyki GUS w rocznych opracowaniach *Oświata i wychowanie*, na podstawie których zaprezentowano wybrane obszary nierówności

w zakresie edukacji, nie pozwalają na stwierdzenie, czy zmiany są efektem realizowanych na terenie gmin projektów współfinansowanych ze środków europejskich.

Województwo łódzkie, zgodnie z zaprezentowaną w Regionalnej Strategii Innowacji diagnozą, wyróżnia się na tle całego kraju w świadczeniu usług nierynkowych, w tym także usług edukacyjnych i z zakresu świadczenia opieki. Obszar ten charakteryzuje się też, zdaniem autorów, największą dynamiką wzrostu. Z drugiej zaś strony bardzo ważną rolę w gospodarce województwa łódzkiego odgrywa rolnictwo. Kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju województwa ma wprowadzenie innowacyjnych technologii w rolnictwie. Filar II *Kultura innowacji – priorytet VII Edukacja dla innowacji* zakłada stworzenie warunków reformy systemu edukacji i zmiany podejścia do przekazywanych treści, z naciskiem na wiedzę z zakresu kierunków technicznych i transferu technologii. Wychowanie przedszkolne, będące m.in. przedmiotem analizy w ramach mojej pracy doktorskiej, jako pierwszy etap edukacji jest także narzędziem wyrównywania szans edukacyjnych, realizowanym we współpracy ze środowiskiem lokalnym, w tym z rodzicami dzieci. Tereny wiejskie mają gorsze perspektywy rozwoju niż ośrodki miejskie. Szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty na tych terenach wpływa bezpośrednio na gorszy start i mniejsze szanse edukacyjne dzieci wiejskich. Mniejsze szanse edukacyjne mogą być rozumiane m.in. jako ograniczenie dostępu do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i edukacyjnego dla najmłodszych dzieci, niewielka dostępność placówek edukacji na poziomie przedszkolnym, jak również zróżnicowanie poziomu kwalifikacji nauczycieli, ograniczona oferta edukacyjna szkolnictwa ponadgimnazjalnego czy ustawicznego. Filar III *Innowacyjne zarządzanie regionem – priorytet VIII Trwale partnerstwo – wprowadzenie innowacji*, wymaga porozumienia i współpracy różnych sektorów – środowiska naukowego, administracji na poziomie samorządu, regionu oraz sfery biznesu. W ramach prowadzonych przeze mnie badań jednym z elementów będzie także analiza współpracy administracji i partnerów społecznych.

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007–2020 w analizie SWOT, dotyczącej sfery społecznej, przedstawia rolę organizacji

pozarządowych, ich współpracy z samorządem oraz przejmowania czy uzupełniania roli administracji publicznej poprzez realizację powierzonych zadań.

Autorzy *Strategii* zwracają uwagę na niewystarczającą aktywność lokalną i postępujące rozwarstwienie ekonomiczne społeczeństwa województwa łódzkiego, odnosząc się także do dysproporcji pomiędzy miastem a wsią. Diagnoza dotycząca sfery funkcjonalno-przestrzennej województwa łódzkiego wskazuje także na niedoinwestowanie obszarów wiejskich i duże rozproszenie osadnictwa wiejskiego oraz znaczny udział rolnictwa tradycyjnego i niski udział rolnictwa w procesach restrukturyzacji i modernizacji. *Narodowa Strategia Spójności (Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia)* na lata 2007–2013, wspierająca wzrost gospodarczy i zatrudnienie, stwierdza, że w Polsce występują istotne różnice w poziomie rozwoju oraz w uwarunkowaniach wewnątrz regionów, szczególnie w relacjach miasto–wieś. Nierówności te dotyczą infrastruktury technicznej i sfery społecznej, zatem polityka spójności ma w tym zakresie na celu rozwój obszarów wiejskich jako terenów marginalizacji gospodarczej, społecznej, edukacyjnej i kulturowej. Zaplanowane przez polski rząd działania na rzecz wyrównywania szans rozwojowych na obszarach wiejskich koncentrowały się na wsparciu rozbudowy infrastruktury technicznej i społecznej, tworzeniu warunków do rozwoju przedsiębiorczości, w tym nowych miejsc pracy, niezwiązanych z działalnością rolniczą, ochronie środowiska, edukacji (w tym na kształceniu ustawicznym) oraz na stworzeniu warunków lepszej dostępności do podstawowych usług, zwłaszcza w zakresie ochrony zdrowia. W ramach wsparcia realizowane były działania mające na celu rozwój przedsiębiorczości, podnoszenie zdolności do zatrudnienia, zwiększenie mobilności zawodowej i przestrzennej, wyrównywanie szans w dostępie do rynku pracy, podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza pozarolniczych umiejętności zawodowych w efekcie dostępu do kształcenia ustawicznego (NRSO 2007: 73–74). Zmiany te, dzięki absorpcji funduszy unijnych, wpływają na poprawę jakości życia mieszkańców i wyrównanie dysproporcji pomiędzy bogatszymi i biedniejszymi regionami, między miastem a wsią.

Strategia Rozwoju Edukacji na Obszarach Wiejskich na lata 2008–2013 podkreśla konieczność zaspokajania specyficznych potrzeb środowiska wiejskiego (np. w okresie intensywnych prac polowych), ale przede wszystkim wynikających z sytuacji materialnej rodzin wiejskich oraz ich aspiracji edukacyjnych. Dysproporcja pomiędzy miastem a wsią w zakresie edukacji jest spowodowana także niedoinwestowaniem infrastruktury edukacyjnej na terenach wiejskich oraz jej niedostosowaniem do lokalnych potrzeb.

Bibliografia

- Adamczyk A., Borkowski J. (red.), 2005, *Regionalizm, polityka regionalna i Fundusze Strukturalne w Unii Europejskiej*, Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa
- Adamski T., Dzwonkowska K., Gorlach K., Pilichowski A., Starosta P., 2007, *Wiedza w rozwoju zrównoważonym wsi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Ansalone G., 2000, *Keeping on track: A reassessment of tracking in the schools*, „Race, Gender and Class”, 7 (3)
- Ansalone G., 2001, *Schooling, tracking and inequality*, „Journal of Children and Poverty”, 7 (1)
- Ansalone G., 2009, *Exploring unequal achievement in the schools. The social construction of failure*, Lexington Books, Lanham, Plymouth
- Boni M. (red.), 2009, *Polska 2030 Wyzwania Rozwojowe*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa
- Bourdieu P., Passeron J. C., 2006, *Reprodukcja*, PWN, Warszawa
- Chałasiński J., 1948, *Spółczesność i wychowanie: socjologiczne zagadnienia szkolnictwa i wychowania w społeczeństwie współczesnym*, Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, Warszawa
- Coleman J. et al., 1966, *Equality of educational opportunity*, U.S. Government, Washington, D.C.
- Dolata R., 2006, *Tworzenie elit czy dbanie o spójność społeczną? Pozorny dylemat polityki oświatowej*, [w:] M. Boni, S. Golinowska (red.), *Nowe dylematy polityki społecznej*, CASE – Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa
- Dolata R., 2008, *Szkola – segregacje – nierówności*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa
- Dolata R., 2010, *Międzyszkolne zróżnicowanie wyników nauczania w szkołach podstawowych i gimnazjach*, [w:] J. Łukasik, I. Nowosad, M. J. Szymański (red.), *Edukacja. Równość czy jakość?*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń

- Dolata R. (red.), 2007, *Edukacyjna wartość dodana jako metoda oceny efektywności nauczania*, Centralna Komisja Egzaminacyjna, Warszawa
- Dolata R., Pokropek A., 2010, *Motywacja a wyniki testu z nauk przyrodniczych. Studium na przykładzie PISA 2006*, [w:] B. Niemierko, M. K. Szmigiel (red.), *Teraźniejszość i przyszłość oceniania szkolnego*, PTDE, Kraków
- Guć M., 2005, *Program współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi jako wyznacznik polityki władz lokalnych*, [w:] T. Mordela (red.), *Nowy model świadczenia usług publicznych – współpraca administracji publicznej z trzecim sektorem: wyzwania, przeszkody, dobre praktyki*, WSAP, Łódź
- Gurnik G., 2006, *Szkoła szans*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa
- Guz S. (red.), 2005, *Rozwój i edukacja dziecka. Szanse i zagrożenia*, Wydawnictwo UMCS, Lublin
- Hałabudra E., 2005, *Szanse edukacyjne dziecka we współczesnym świecie – dostępność oświaty na początkowych jej szczeblach*, [w:] S. Guz (red.), *Rozwój i edukacja dziecka szanse i zagrożenia*, UMCS, Lublin
- Herbst M., 2012a, *Edukacja jako czynnik i wynik rozwoju regionalnego: doświadczenia Polski w perspektywie międzynarodowej*, Scholar, Warszawa
- Herbst M. (red.), 2012b, *Decentralizacja oświaty*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Herbst M. (red.), 2012c, *Finansowanie oświaty*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Herbst M. (red.), 2012d, *Zarządzanie oświatą*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Herczyński J. (red.), 2012a, *Informacje oświatowe*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Herczyński J. (red.), 2012b, *Wskaźniki oświatowe*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Jarosz E., Wysocka E., 2006, *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, Wydawnictwo Żak, Warszawa
- Jencks Ch., Mayer S. E., 1990, *The social consequences of growing up in poor neighborhood*, [w:] L. Lynn, M. G. H. Geary (eds), *Inner-city poverty in the United States*, National Academy Press, Washington, DC
- Jencks Ch., Phillips M., 1998, *The Black – White Test Score Gap*, Brookings Institution Press, Washington, DC
- Kaczmarczyk A., 2009, *Dojrzałość szkolna dzieci i metody prowadzące do jej osiągnięcia*, [w:] E. Zyzik (red.), *Wybrane zagadnienia z pedagogiki przedszkolnej*, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego, Kielce
- Karczewska J., 2009, *Placówki wychowania przedszkolnego, ich organizacja i funkcjonowanie*, [w:] E. Zyzik (red.), *Wybrane zagadnienia z pedagogiki przedszkolnej*, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego, Kielce

- Kirk S., Gallagher J. J., Coleman M. R., Anastasiow N., 2009, *Educating Exeptional Children*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, New York
- Kowalik-Olubińska M., 2005, *Zwiększenie szans edukacyjnych dzieci sześcioletnich*, [w:] S. Guz (red.), *Rozwój i edukacja dziecka szanse i zagrożenia*, UMCS, Lublin
- Kwieciński Z., 2011, *Cztery i pół: preliminaria – liminaria – varia*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław
- Lackowski J., 2008, *Decentralizacja zarządzania polskim systemem oświatowym a społeczne nierówności edukacyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Levitas A. (red.), 2012, *Strategie oświatowe*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Mazurkiewicz G. (red.), 2012, *Jakość edukacji: różnorodne perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
- Mendel M., 2005, *Rodzice w szkole. Rodzice i nauczyciele – płaszczyzny współpracy*, [w:] *Prawa rodziców w szkole*, STO, Warszawa
- Narodowa Strategia Spójności (Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia) 2007–2013*
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2006/2007*, GUS, Warszawa 2007
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2007/2008*, GUS, Warszawa 2008
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2008/2009*, GUS, Warszawa 2009
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2009/2010*, GUS, Warszawa 2010
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2010/2011*, GUS, Warszawa 2011
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012*, GUS, Warszawa 2012
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2012/2013*, GUS, Warszawa 2013
- Płaszczynska S., bez daty, *Różne formy edukacji przedszkolnej na wsi w świetle prawa oświatowego*, Federacja Inicjatyw Oświatowych, dostępny w Internecie <www.mmp.fio.org.pl>, FIO, Warszawa
- Podedworna H., Ruszkowski P. (red.), 2008, *Społeczne aspekty zrównoważonego rozwoju wsi w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013*
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013*
- Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007–2013*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Internet, dostępny: www.men.gov.pl, MEN, Warszawa (dostęp 14.08.2014)
- Strategia Rozwoju Edukacji na Obszarach Wiejskich na lata 2007–2013*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Internet, dostępny: www.men.gov.pl, MEN, Warszawa (dostęp 14.08.2014)
- Suchocka M., bez daty, *MMP jako centrum aktywności środowiska lokalnego*, Federacja Inicjatyw Oświatowych, dostępny w Internecie <www.mmp.fio.org.pl>, FIO, Warszawa
- Suchocka M., bez daty, *Współpraca z rodzicami w MMP*, Federacja Inicjatyw Oświatowych, dostępny w Internecie <www.mmp.fio.org.pl>, FIO, Warszawa

- Swaniewicz P. (red.), 2012, *Edukacja przedszkolna*, Biblioteczka Oświaty Samorządowej, Wydawnictwo ICM, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
- Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007–2013*
- Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013*
- Szczepkowska-Szcześniak K., Uniszewska K., bez daty, *Wychowanie w grupie zróżnicowanej wiekowo*, Federacja Inicjatyw Oświatowych, Internet, dostępny: www.mmp.fio.org.pl, FIO, Warszawa (dostęp: 14.08.2014)
- Szymański M., 2008, *W poszukiwaniu drogi: szanse i problemy edukacji w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*, DzU z 2004, nr 256, poz. 2572 ze zm.
- Włoch S., Włoch A., 2007, *Diagnoza całościowa w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Wybrane problemy i rozwiązania*, Wydawnictwo Żak, Warszawa

Areas of inequality in the field of education and attempts of its correction. The use of European Funds in Łódzkie voivodeship

Summary:

Projects promoting the transformation of education in rural areas, ranging from pre-school through the implementation of programs in schools are possible due to European Funds. Thanks to the activity of the municipality and/or local leaders in obtaining EU funds it is possible to implement comprehensive measures to support new and adequate skills of the teaching staff as well as investments in educational infrastructure. The chapter presents an analysis of activities carried out using EU funds in the Łódzkie region in the period 2006–2013 with respect to GUS statistics “*Education*” for the corresponding period and selected areas of inequality in education.

Key words:

Inequalities in education, educational opportunities, EU funds, EU funds, rural areas.